

Bioetička misao u pravnom okviru (I.)

Uz temu

Linijom ispitivanja i predlaganja načina na koje lokalno-regionalne, državne te međunarodne institucije implementiraju i provode bioetička načela u cjelovitom pravno-normativnom sustavu, uloga pravne perspektive značajna je u utvrđivanju egzaktne zbiljnosti bioetičke misli u suvremenom društvenom životu. Iako možebitno određeni protagonisti bioetičke misli toga nisu dovoljno ili uopće svjesni, proces (prirodo/tehničko/biomedicinsko)-znanstvenog napretka i izučavanja određenih implikacija *života* sinergijski invociraju bioetička i pravna razmatranja koja ne bi smjela nastupati vakuumski, izolirano, odnosno ne-pluriperspektivno. Navedena imanencija bioetičke i pravne misli determinirana je društvenom potrebom da se formira ona norma koja, posjedujući obilježja *one* (bio)etičke i moralne norme te poprimajući element sankcije, postaje pravna norma. Tako svaku aktualnu bioetičku problematiku usporedno prati i pitanje njezine pravne regulacije, primjerice (ne)legalizacije – ili barem (ne)legalizacije određenih elemenata – pobačaja, eutanazije ili umjetne oplodnje, regulacija pravnog sustava (kseno)presađivanja ljudskih, (ili već sada i životinjskih) organa, izgradnja pravnog sustava zaštite dobrobiti životinja, pravna zaštita prirode i okoliša itd. Nije ponajmanje zamjetno da je pred pravnike stavljen izazovan zadatak u regulaciji navedenih pitanja, isto kao i što nije ponajmanje zamjetno da pravo zasebno neće biti dostatno u rješavanju navedenih pitanja, bivajući time prisiljeno izlaziti iz vlastite domene u onu domenu koja inicira aspekte multi/inter/transdisciplinarnosti i pluriperspektivizma.

Navedeno implicira možda jedno od ključnih pitanja koje emanira iz ontoloških postavki prava i etike te njihovog interferiranja, a koje je brojne mislitelje teorije i filozofije prava stavljalo u stanovite nedoumice i međusobno odlično argumentacijski utemeljene rasprave. Filozofijskopovijesna dimenzija metodologije europske bioetike, osjetljive za cjelinu živog i neživog sustava Planeta, otvara za preispitivanje i inoviranje temeljne fenomene poput pravde, prava, slobode, reda, zakona, života, bogatstva, sreće, prirodnih dobara, vrline, autonomije, zajednice i drugih, za teoriju prava značajnih mjesta fundamentalne rasprave o smislu pravnog djelovanja. Stoga se ovom tematskom cjelinom teži obuhvatnom utvrđivanju njihova dodirnog područja na planu moralnih problema u suvremenoj biosferi i njenoj budućnosti, pritom uvažavajući izazove društvenih promjena koje su planetarno nastupile posljednjih desetak godina.

Taj toliko zanimljiv, ali isto toliko enigmatičan odnosa prava, etike, morala i ćudoređa spornim se označavao još u pisanjima rimskih pravnika (primje-

rice, Paulova sentenca *non omne quod licet honestum est* – »nije sve što je dopušteno i čestito«; *Digesta*, 50, 17, 144. pr. Kr.), koji su pokušavali recep- tirati, de-apstrahirati i pravno formalizirati grčku filozofsku prirodnopravnu (*ius naturale*) misao, primarno platonovsko-aristotelovsko-stoičku misao o neodvajanju pravnog, etičko-moralnog i političkog. Tome svjedoče i Ulpi- janova razmatranja o izvođenju prava iz pravde (*ius suum cuique tribuendi*), da su temeljna pravna načela (detaljno analizirana i kod Kanta u *Metafizici ćudoređa*), koja su se koristila i koriste se i danas: pošteno živjeti (*honeste vivere*), drugoga ne povrijediti (*alterum non laedere*), svakome dati ono što mu pripada (*suum cuique tribuere*). Razmatranja o biti prava, te odnosu prava s entitetima pravde, morala i slobode, razvijala su se i dalje u povijesti prav- nofilozofske misli, tvoreći poznate škole pravnog naturalizma, pozitivizma, realizma i interpretativizma. Ne čudi zato da je velik broj pravnih filozofa i teoretičara nerijetko diskutirao o mnogobrojnim pravnim implikacijama određenih bioetičkih pitanja. Jednu od najboljih smjernica o odnosu prava i bioetike u hrvatskoj pravnoj misli dao je profesor građanskog prava Nikola Gavella koji, po uzoru na Ronalda Mylea Dworkina te njegovu integrativnu i interpretativističku teoriju prava, navodi da se, slijedom razvoja medicine i nedovoljnog vremena da zakonodavac regulira određena pitanja, u »pravo- praznom prostoru« nužno mora »posegnuti za moralnim pravilima, kao upu- tama za ispravno postupanje«, navodeći upravo da se u tom pogledu razvila posebna disciplina – bioetika.¹

No, ovdje se izazov ne ogleda isključivo u rješenjima proizašlim iz doktri- narnog razmatranja tog čuvenog enigmatskog odnosa prava, etike, morala i ćudoređa, već u iznašanju stanovitve doze praktičnosti koja će ponuditi jasna rješenja. Jer postoje točno određene situacije gdje se određena moralna ili etička norma (utvrđena određenim etičkim kodeksima) neće poklapati s tren- utnom pravnom regulacijom određenog pitanja. Takva je situacija prisutna, primjerice, kod pitanja pristanka obitelji na darivanje organa njihova premi- nulog srodnika, gdje se uočava očita neharmoniziranost etičkog kodeksa i zakona. U tom se pogledu može postaviti pitanje o tome u odnosu na koju normu postupati, etičku ili pravnu, što mora podrazumijevati točan i ne-ap- straktan odgovor. Obilježje prava jest egzaktnost i točnost, što pravo implicira vlastitom strogom formom, nudeći rješenja primjenjiva u praksi. Potonje ute- meljuje još Kant u *Metafizici ćudoređa* zaključujući da je pravo utemeljeno na (praktičkom) umu te, prije svega, »čisti pojam« koji je zasnovan upravo na – »praksi«.² Navedeno se reflektira i u radovima ovog temata, pisanih druga- čijim diskursom u odnosu na brojne radove dosada objavljene u *Filozofskim istraživanjima* jer se, osim pravilne upotrebe bioetičke doktrine, vodilo raču- na i o pravilnoj upotrebi pravne metodologije koja *eo ipso* sa sobom inicira sve elemente (formalnog i praktičnog) jezika prava.

Temat »Bioetička misao u pravnom okviru« podijeljen je na dva dijela. U vidu bioetičkog senzibiliteta i vječne ljudske težnje da pruži dobro drugo- me, Ciceron (*Pro Ligario*, XXXVIII) tvrdi da se »ljudi u nijednoj stvari ne približavaju više bogovima kao u davanju zdravlja ljudima« (*homines ad deos nulla re propius accedunt quam salutem hominibus dando*). U svojoj potpunosti – obuhvaćajući povijesnopravne, teorijskopravne i pozitivnoprav- ne grane – pravne perspektive ljudskog zdravlja i psihofizičkog integriteta (medicinsko pravo), sporta (sportsko pravo), zaštite podataka (pravo infor- macija i medijsko pravo) i razvoja novih tehnika (pravna tehnologija) samo su neka od područja pravnog interferiranja s humanim aspektom bioetike.

Prvi je dio temata posvećen upravo navedenoj problematici. Tako se iz bioetičkog i kaznenopravnog aspekta autorice Ana Jeličić i Nevena Aljinović bave sve ozbiljnijim problemom trgovine ljudskim organima u radu »Bioetički i kaznenopravni odgovori na specifičnosti kaznenog djela trgovanja dijelovima ljudskog tijela«. Aleksandar Todorović i Tanja Todorović u radu »Bioetički i pravni aspekti obaveznog cijepljenja u praksi Europskog suda za ljudska prava« bave se pitanjem obaveznog cijepljenja kao jednim od najaktualnijih pitanja današnjice. U vidu već spomenute problematike odnosa (bio)etike i prava i kolizije normi koje emaniraju iz navedenih kategorija, autorica Hajrija Mujović razrađuje navedeni aspekt s gledišta medicinskog prava u radu »Perspektive pravnih i bioetičkih razmatranja sa stajališta medicinskog prava«. Pojavom sve češćih inicijativa za legalizacijom eutanazije i njezinih pojavnih oblika u Europi, autori Tomislav Nedić, Lada Zibar i Boriko Baraban razrađuju terminološko određenje pojma eutanazije iz aspekta terminologije, prava i medicine, uviđajući nekoherentnost među navedenim kategorijama u radu »Terminološko određenje pojma *eutanazija* – pravne i medicinsko-postupovne implikacije«. Zadnja dva rada u tematu posvećena su post- i transhumanističkoj problematici odnosa čovjeka, tehnike i tehnologije te određenim spornim pravnim i (bio)etičkim pitanjima koja navedeni odnos nosi sa sobom. Autori Josip Berdica i Barbara Herceg Pakšić bave se utjecajem umjetne inteligencije na kazneno pravo, pravnu profesiju i pravnu kulturu uopće u radu »Umjetna inteligencija i odabrani aspekti kaznenoga prava. O nekim izazovima za suvremenu pravnu kulturu«. Iz aspekta građanskog (obaveznog) prava, autorica Dubravka Klasiček o problematici slobode ugovaranja u vidu sklapanja ugovora putem informatičke mreže polemizira u radu »Sloboda volje ugovornih strana u kontekstu adhezijskih ugovora, s naglaskom na ugovore sklopljene putem informatičke mreže«.

Osim kategoričkog usmjerenja na ljudski život i ljudska prava, razmišljanja patocentričkog i biocentričkog karaktera usmjerila su pravo naturalnom aspektu bioetike. Problematike pravne zaštite ne-ljudskih živih bića, osobito biljnog i životinjskog svijeta (pravo životinja i biljaka), zaštite kompletne prirode i prirodne baštine (pravo zaštite prirode) i okoliša (pravo zaštite okoliša) među najaktualnijim su pitanjima današnjice, a drugi je broj temata posvećen upravo navedenim problemima. Autor Željko Kaluđerović pojmovno analizira nacionalne i međunarodne pravno-normativne akte koji reguliraju zaštitu dobrobiti životinja u radu »Bioetika, zakoni i ne-ljudska živa bića – osvrt na stanje u Republici Srbiji«. Autori Boris Bakota i Lidija Bakota analiziraju položaj životinja u zoološkim vrtovima iz etičko-pravne i lingvističke perspektive u radu »Etička, pravna i lingvistička propitivanja položaja zatočenih životinja u zoološkim vrtovima«. Autor Ivica Kelam razmatra regulaciju suvremenih okolišnih problema u kontekstu genetički modificiranih usjeva u radu »Važnost biotičkog suvereniteta u kontekstu budućih promjena pravne regulacije genetički modificiranih usjeva u Europskoj uniji i Republici Hrvatskoj«. U kontekstu ekološke katastrofe, autorica Nevena Jevtić elaborira koncept »svijeta kao cjeline« i njegove važnosti za bioetiku u radu »Značaj

1
Nikola Gavella, *Osobna prava*, Pravni fakultet, Zavod za građanskopravne znanosti i obiteljsko pravo, Postdiplomski studij za znanstveno usavršavanje iz građanskopravnih znanosti, Zagreb 2000., str. 70, 71.

2
Immanuel Kant, *Metafizika čudoređa*, prev. Dražen Karaman, Matica hrvatska, Zagreb 1999., str. 3.

pojma *svijet kao cjelina* za bioetiku. Kao imanentan dio i završni ciklus *života*, smrt predstavlja znanstveno prilično neistraženo područje čijim se implikacijama, zbog vlastite prirode, daje premalo pozornosti općenito. Slikovito, temat »Bioetička misao u pravnom okviru« završava radom koji je posvećen upravo problematici smrti. Autori Ivana Tucak i Tomislav Nedić, iz aspekta bioetike, teorije prava i građanskog prava, bave se pitanjem mogućnosti pokojnih osoba da budu nositeljima (subjektivnih) prava u radu »Pokojne osobe kao nositelji subjektivnih prava«.

Ovim putem volio bih, prije svega, izraziti veliku zahvalu uredništvu časopisa *Filozofska istraživanja* (osobito izvršnom uredniku) na velikom entuzijazmu i želji da se objavi temat koji je posvećen postojećem stanju i potencijalnim perspektivama tangente prava i bioetike. Također, veliku zahvalu upućujem svim recenzentima, a osobito samim autorima koji su doprinijeli tematu svojim izvrsnim radovima koji će se, nadam se, koristiti kao daljnja platforma u znanstvenoj raspravi o ovom području. Kao tematski urednik, izražavam veliko zadovoljstvo time što smo ovim dvobrojem uspjeli pokriti brojna pravna područja, kao i brojne teme i pitanja emanirajuća kako iz humanog, tako i iz naturalnog aspekta bioetike. Cilj je temata ne samo ponuditi presjek postojećeg stanja prava i bioetike nego i potaknuti na širu znanstvenu i općedruštvenu raspravu o svim onim pitanjima koja su dio pravno-bioetičke svakodnevice. Jer upravo ta međusobno upotpunjujuća društveno-humanistička sinergija prava i bioetike ima veliku moć i potencijal u iznašanju onih spoznaja za rješavanjem nekih od najvećih općedruštvenih problema s kojima se globalna sfera susreće, osiguravajući time staloženo i harmonizirano funkcioniranje kompletnog živog svijeta.

Tomislav Nedić